

Molnár Anna:

Olaszország és Líbia kapcsolata a 2011-es polgárháború tükrében

Az alábbi tanulmányban Olaszországnak a 2011 februárjában kezdődő líbiai konfliktusban betöltött szerepét és ennek okait vizsgálom. Ahhoz, hogy megértsük, hogy milyen okok vezettek Olaszország kezdeti hezitálásához, majd az olasz belpolitikai vitákhoz fontosnak tartom, hogy röviden bemutassam az olasz gyarmatbirodalom kiépülését, Líbia megosztottságának, illetve a Qaddzáfi-rezsim nemzetközi elszigeteltségének történelmi és nemzetközi politikai hátterét. Ezt követően részletesen ismertetem a két ország kapcsolatát, különös tekintettel a 2008. augusztus 30-án Bengáziban kötött barátsági, partnerségi és együttműködési szerződésre, amely a gyarmatosítás kárainak jóvátétele mellett a két szerződő állam ellen irányuló tevékenységek elutasításának elvét is tartalmazta.

A média, majd egyre inkább az elemzők által is „arab tavasz”-nak nevezett politikai események 2011 februárjától a Muammar al-Qaddzáfi diktatúrája elleni tüntetéseket, majd március elejétől valódi polgárháborút jelentettek. A nemzetközi közösség gyors válaszával egy időben Olaszország, a gyarmati múltból adódóan igyekezett elkerülni, hogy a neokolonializmus legcsekélyebb árnyéka is rávetüljön. A konfliktus a nyugati államok közül Olaszország számára jelentette a legnagyobb kihívást, hiszen mindaddig a Qaddzáfi-rezsim volt a legfőbb biztosítéka az Afrikából érkező illegális migrációs hullám megfékezésének. Nyilvánvalóvá vált, hogy ezt követően egyre nehezebb lesz továbbra is fenntartani a hosszú évek alatt kivívott gazdasági befolyását.

Bevezetés

A média, majd egyre inkább az elemzők által is „arab tavasz”-nak nevezett politikai eseménysorozatok 2011 februárjától Líbiát is elérték. A Muammar al-Qaddzáfi vezette diktatúra ellen először tüntetések alakultak ki, majd március elejétől valódi polgárháborút kezdődött. A nemzetközi közösség gyors válaszával egy időben Olaszország, a gyarmati múltból adódóan igyekezett elkerülni, hogy a neokolonializmus legcsekélyebb árnyéka is rávetüljön. A konfliktus a nyugati államok közül Olaszország számára jelentette a legnagyobb kihívást, hiszen egyrészt mindaddig a Qaddzáfi-rezsim volt a legfőbb biztosítéka az Afrikából érkező illegális migrációs hullám megfékezésének. Másrészt az is nyilvánvalóvá vált, hogy ezt

* Molnár Anna, egyetemi docens a Pannon Egyetem Nemzetközi Tanulmányok és Társadalomtudományok Intézetének oktatója. Többek között diplomáciatörténetet, az EU mediterrán politikáját és Olaszország történetét oktatja. 1997-ben végzett az ELTE BTK történelem szakán, majd ugyanitt 1999-ben olasztanári diplomát is szerzett. 2003-ban a Budapesti Corvinus Egyetem nemzetközi tanulmányok programján Ph.D. fokozatot kapott. Meghívott

követően egyre nehezebb lesz továbbra is fenntartani a hosszú évek alatt kivívott gazdasági befolyását.

Líbia területén a gyarmati korszak óta megfigyelhető a brit–francia–olasz rivalizálás, de ez gyakorlatilag teljesen megszűnt al-Qaddzáfi hatalomra lépését és nemzetközi elszigeteltségét követően. A kilencvenes évek végétől azonban Olaszország jelentős előnyre tett szert a Líbiával való diplomáciai és gazdasági kapcsolatok felvétele terén. Az „arab tavasz” szertefoszlatta ezt az előnyt, és bizonytalan, hogy a háború lezárultával milyen mértékű befolyása maradhat Rómának Líbiában Nagy-Britannia és Franciaország mögött.

Az alábbi tanulmányban Olaszországnak a 2011 februárjában kezdődő líbiai konfliktusban betöltött szerepét és ennek okait vizsgálom. Ahhoz, hogy megértsük, hogy milyen okok vezettek Olaszország kezdeti hezitálásához, majd az olasz belpolitikai vitákhoz fontosnak tartom, hogy röviden bemutassam az olasz gyarmatbirodalom kiépülését, Líbia megosztottságának, illetve a Qaddzáfi-rezsim nemzetközi elszigeteltségének történelmi és nemzetközi politikai hátterét. Ezt követően részletesen ismertetem a két ország kapcsolatát, különös tekintettel a 2008. augusztus 30-án Bengáziban kötött barátsági, partnerségi és együttműködési szerződésre, amely a gyarmatosítás kárainak jóvátétele mellett a két szerződő állam ellen irányuló tevékenységek elutasításának elvét is tartalmazta.

Az „arab tavasz” felszínre hozta azt az ellentmondást, hogy a nemzeti érdekek védelme néha szöges ellentétben áll a nyugati normák és értékek védelmével szemben, és ez az érdekkonfliktus Olaszország számára is jelentős belső konfliktusokkal járt.

Olaszország gyarmati birodalma

A 2011 februárjában kitört líbiai polgárháború következtében a régmúlt sebei szakadtak fel, hiszen az ország megosztottsága hosszú évszázadokra nyúlik vissza. A 16. században e terület először spanyol, majd máltai befolyás alatt állt. A törökök kétszer, 1544-ben és 1835-ben hódították meg. 1711-től a Karamanlis-dinasztia de facto függetlenségben uralkodott, azonban ekkor sem tudtak úrrá lenni az országon belüli törzsi megosztottságon. A török hódítás idején három vilajetet hoztak létre (Tripolitania, Kirenaika és Fezzan). Annak ellenére, hogy Karamanlis-dinasztia befolyása mindvégig elsősorban Tripolitániára terjedt ki, mégis ez volt az első próbálkozás az ország egységesítésére. A Karamanlis-dinasztia uralma alatt Tripolitánia ugyan egyfajta politikai és gazdasági központi szerepet tölthetett be, de a

előadóként oktatott a Bolognai és Római Egyetemeken (La Sapienza). Fő kutatási területe Olaszország modernkori

török hódítás idején a belső törzsi, vallási törésvonalak továbbra is markánsak maradtak. Részben ezek a mindvégig fennálló belső ellentétek segítették a 20. század elején az újonnan létrejött, fiatal olasz államot, hogy sikeresen megvalósítsa gyarmatosítási szándékát.

Miután 1861-ben létrejött az egységes Olasz Királyság, és fellángolt a nemzeti szellem, az új állam igyekezett minél gyorsabban bekapcsolódni a gyarmatosításba. Ekkorra azonban már csak Afrika jelentett fehér foltot az európai nagyhatalmak számára. Olaszország a többi európai nagyhatalommal együtt vett részt Afrika 19. századi feldarabolásában.

Az újonnan létrejött államnak súlyos gazdasági válsággal, nyersanyag- és energiaháánnyal kellett szembesülnie. Az olasz gyarmatosítás kezdetét 1882-ben az eritreai Asszab-öböl (Vörös-tenger) megvásárlása jelentette. Ezt követően megkezdődött a terjeszkedés. 1885-ben, egy Nagy Britanniával megkötött titkos szerződés alapján az eritreai Masszaua-kikötőt, majd a mai Szomália északi részét foglalták el (Olasz Szomália). Ez a folyamat rövid időre megtorpant, amikor 1896-ban Olaszország a súlyos és megalázó vereséggel záruló Etiópia elleni háborút elindította. A harcok lezárultával Eritrea igen, de Etiópia nem lett olasz protektorátus.

A vereség következtében felerősödött az agresszív olasz nacionalizmus, ezt követően a 20. század elejére jellemző olasz gyarmat- és külpolitika egyre inkább a Balkán (Isztria, Dalmácia, görög szigetek), illetve Észak-Afrika (Tripolitánia és Kirenaika) felé fordult. 1906 decemberében Londonban Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország egy egyezményt kötött, amely Etiópiát (Abesszínia) mint olasz érdekszférát ismerte el.

1911. október 4-én Giovanni Giolitti miniszterelnök – engedve a gyarmatosítás támogatóinak – megkezdte az Ottomán Birodalom elleni háborút a líbiai területekért. A 100.000 fős olasz hadsereg győzelmeit követően 1912. október 18-án megkötötték a lausanne-i békét, amelynek értelmében a két líbiai török vilajetről a szultán kivonta csapatait, elismerte önállóságukat, gyakorlatilag olasz fennhatóság alá kerültek.

Olaszország kezdetben csupán a két tengerparti területet Tripolitániát és Kirenaikát hódította meg. A gyarmatosítást követően az olasz közigazgatás is egyfajta belső különállást biztosított a két régió számára. Az olasz gyarmatosítás alatt (1911–1943) e két területnek külön parlamentje, adminisztratív tanácsai léteztek, 1927-ig a meghódított gyarmatot Olasz-Észak-Afrikának hívták. Ezt követően azonban két, egymástól független területet, Olasz Tripolitániát és Olasz Kirenaikát hozták létre Rómából. A terület mai elnevezését (Líbia) 1934-ben Fezzan meghódítása után kapta. Ezt az elnevezést eredetileg az antik görögök használták teljes Észak-

Afrika (kivéve Egyiptom) megjelölésére. Fezzan azonban ezt követően is önálló olasz közigazgatás alatt állt (*Territorio Militare del Sud*). 1943-tól, a fasizmus összeomlásától a függetlenség kikiáltásáig (1951) Tripolitánia és Kirenaika angol, Fezzan pedig francia közigazgatás alá került.¹

A második világháború után az 1947. február 10-én Olaszországgal kötött békeszerződés következtében a vesztes állam formálisan is elveszítette gyarmatait. Líbia sorsáról azonban csak később rendelkeztek. 1949-ben Líbia ENSZ gyámsági terület (*Trust Territory*), majd 1951-ben független lett. Az 1950. december 15-én hozott, 388. ENSZ közgyűlési határozat² alapján 1956-ban Olaszország és a Líbiai Egyesült Királyság szerződést kötött. Ennek értelmében Olaszország a gyarmatosítás alatt épített infrastruktúra tulajdonjogát a líbiai államra ruházta, és egyben a gyarmatosítás által okozott károk megtérítését vállalta. A szerződés következtében a Líbiában maradt olasz állampolgárok - jogaik és tulajdonuk tiszteletben tartása mellett - líbiai fennhatóság alá kerültek.

A független Líbia, változó nemzetközi kapcsolatok al-Qaddzáfi alatt

A második világháborút követően a belső ellentétek ismét felerősödtek, míg Tripolitánia az egységes Líbia megteremtésére, Kirenaika az önállóságra törekedett, addig Fezzan Franciaország felé orientálódott. 1951 után, a független monarchiában továbbra is megmaradt a három területi egység részleges önállósága. A szenussziak hatalma idején Kirenaika játszotta a vezető szerepet. A Líbiai Egyesült Királyság uralkodója I. Idrisz, a korábban meghatározó vallási vezető, a szenussziak emírje lett.

Miután 1954-ben felfedezték Líbia kőolaj-készleteit, jelentős mértékben növekedtek az állam bevételei, melyek arra ösztönözték az uralkodót, hogy lépéseket tegyen az állam politikai és jogi egységesítése érdekében (1961).

Olaszország és Líbia közötti gazdasági kapcsolatok a gyarmati korszak lezárulását követően sem szakadtak meg. Az olasz energiavállalat, az ENI 1959-ban megkapta a líbiai kormánytól a Szahara dél-keleti részére szóló 82. sz. koncessziót. Ezt követően 1965-ben fedezték fel a Rimali olajmezőket, majd az ENI-nek további koncessziókat sikerült elnyernie

¹ Karim Mezran: „Guerra civile. Libia al collasso.” Istituto Affari Internazionali, 2011. május 13.
<http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=1755>

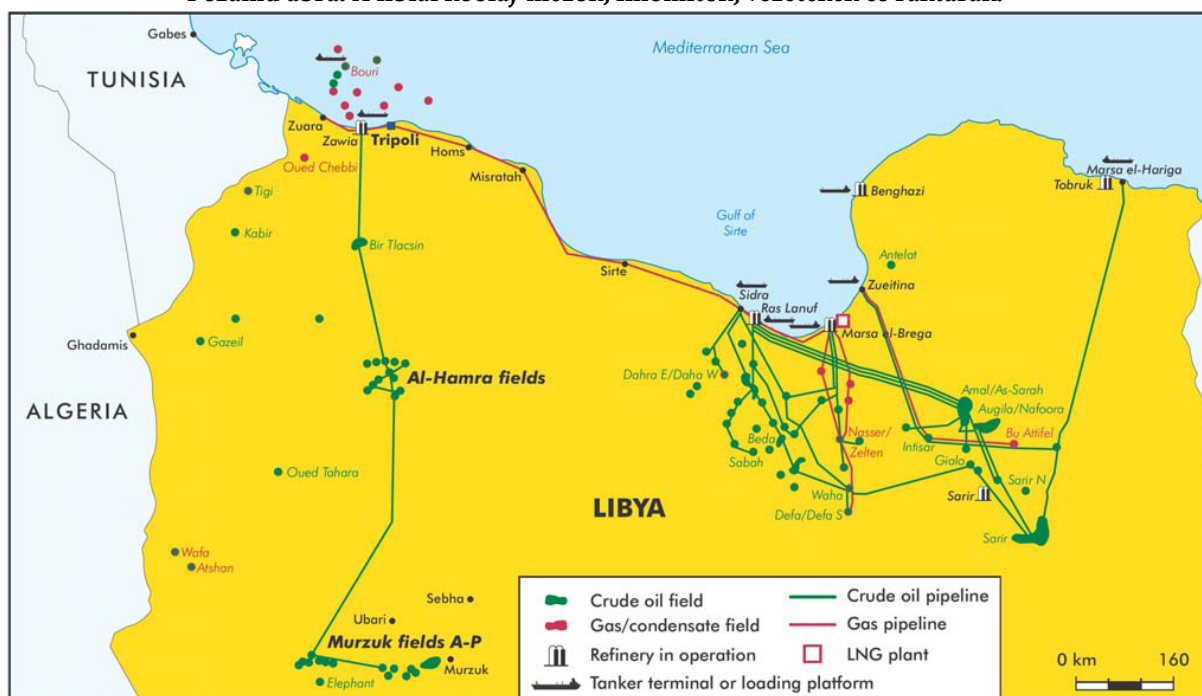
A kézirat leadásának napján (2011. június 19.) minden link elérhető volt.

² Economic and financial provisions relating to Libya. (388. ENSZ közgyűlési határozat) 1950. december 15.
<http://www.worldlii.org/int/other/UNGARsn/1950/115.pdf>

Líbiában, ahol a líbiai állami olajvállalattal, a NOC-kal (*National Oil Corporation*) együtt közös olajkutatást és termelést folytathatott.³

Az arab területeken megerősödő nasserizmus Líbia belpolitikájára is jelentős hatást gyakorolt. 1969-ben Muammar al-Qaddzafi ezredes katonai puccsal magához ragadta a hatalmat, és bár hivatalosan semmilyen állami címet nem viselt, az iszlám hagyományokhoz ragaszkodó arab nacionalizmus és a szocializmus sajátos politikai egyvelegét hozta létre. Al-Qaddzafi politikai ideológiáját kezdetben a pánarabizmushoz, majd a pánaafrikizmushoz kötötte. A pánarabizmus jegyében 1972-ben Egyiptommal és Szíriával megalapították az Arab Köztársaságok Szövetségét, amelyből 1977-ben az ország kilépett. A líbiai vezető hatalmát elsősorban az olaj- és gázkitermelésből befolyó források törzsek közötti szétosztásában, és ezáltal a szövevényes törzsi rendszer fenntartására építette. Nem véletlen, hogy al-Qaddzafi erői és a felkelők közötti harcok napjainkban is elsősorban a kőolaj-készletekkel rendelkező kulcsfontosságú területek megszerzéséért, azaz az erőforrások feletti ellenőrzéséért folytak, ugyanis Észak-Kelet-Líbiában vannak az ország legnagyobb készletei.

1 számú ábra: A líbiai kőolaj-mezők, finomítók, vezetékek és raktárak.



Forrás: Facts on Libya: oil and gas (IEA 21 February 2011) Oil Supply in Libya, International Energy Agency, http://www.iea.org/files/facts_libya.pdf

³ *Libia. Storia della Presenza.* Eni. http://www.eni.com/it_IT/eni-nel-mondo/libia/storia-presenza-eni/storia-presenza-eni.shtml

A Qaddzafi-rezsim egyik első lépéseként, 1970-ben – megsértve az 1956-ban megkötött szerződést – a Líbiában maradt kb. húszezer olaszt kiűzték az országból, és megfosztották vagyonuktól. Az olasz-líbiai kapcsolatok mélypontját 1986-ban érte el, amikor Tripoli és Bengázi amerikai bombázása után a líbiai légiőr a Lampedusa szigetén állomásozó amerikai támaszpontot bombázta. Az akkori olasz miniszterelnök, Bettino Craxi mivel nem kívánta kiélezni a már amúgy is rendkívül feszült helyzetet, a belpolitikai zúgolódás ellenére nem reagált az eseményekre. Ezt követően teljessé vált Líbia nemzetközi elszigeteltsége, és felkerült az USA által nemzetközi terrorizmussal vádolt országok listájára. Az 1988-as Lockerbie-merénylet következményeként az ENSZ 1992-től repüléstilalmi övezet létrehozását, illetve fegyverszállítási embargót rendelt el. Líbia helyzetének normalizálódása csak azután kezdődött el, hogy 1999-ben kiadta a gyanúsítottakat, majd 2003-ban Tripoli hivatalosan is elismerte felelősségét. Líbia nemzetközi helyzetének konszolidációját nagymértékben segítette, hogy 2003-ban al-Qaddzafi, végleg lemondva az atomfegyver gyártásáról, beengedte a NAÜ ellenőreit, és belépett az atomsorompó egyezménybe.

Az olasz-líbiai kapcsolatok újjáéledése is erre az időszakra tehető, bár az európai nagyhatalmak közül éppen a gyarmati örökségből és az ENI által kiépített tapasztalatok alapján Olaszország élen járt. Lamberto Dini, olasz és Umar Musztafa al-Muntaszír líbiai külügyminiszterek 1998-ban szándéknyilatkozatot írtak alá az olasz gyarmatosítás által okozott károk megtérítéséről.⁴ Annak ellenére, hogy a szándéknyilatkozat fontos lépés volt a kapcsolatok újraélesztése érdekében, az olasz parlament azt végül nem ratifikálta. Ezt követően 1998 és 2000 között több bilaterális szerződést kötött a két ország a turizmusról (1998), a konzuli kapcsolatokról (1998), majd a kulturális kapcsolatok fejlesztéséről (2003), 2000. december 13-án Rómában a beruházások előmozdításáról és védelméről (2004-ben ratifikálták),⁵ illetve a terrorizmus, a szervezett bűnözés és az illegális bevándorlás megfékezéséről szóló megállapodást írtak alá.⁶

A kétoldalú kapcsolatokban jelentős változások következtek be 2003-ban, amikor Bush-adminisztráció felfüggesztette a Líbiával szemben alkalmazott szankcióit. Így a második Berlusconi-kormányzat idején további közeledés volt tapasztalható.⁷

⁴ *Comunicato congiunto*. Associazione Italiani Rimpatriati dalla Libia. 1998. július 4. <http://www.airl.it/accorditrattati2.php>

⁵ *Accordo sulla promozione e protezione degli investimenti*. 2000. december 13. <http://itra.esteri.it/trattati/LIBIA031.pdf>

⁶ Natalino Ronzitti: "Il trattato Italia-Libia di amicizia, partenariato e cooperazione" XVI legislatura. Dossier. n. 108 2009. január http://www.iai.it/pdf/Oss_Transatlantico/108.pdf

⁷ Valter Coralluzzo: "La politica mediterranea dell'Italia: continuità e cambiamenti". Istituto per la storia della Resistenza e della società contemporanea nelle province di Biella e Vercelli (Isrsc Bi-Ve), 2007. <http://www.storia900bivc.it/pagine/editoria/coralluzzo107.html>

Bengázi szerződés

A 2008-as választási győzelmét követően Berlusconi folytatta a Líbia és Olaszország közötti kapcsolatok rendezését. A diplomáciai erőfeszítéseknek köszönhetően a két fél 2008. augusztus 30-án Bengáziban barátsági, partnerségi és együttműködési szerződést kötött.⁸ A szerződés alapján a két állam között privilegizált partnerségi kapcsolat jött létre. A megállapodás többek között tartalmazta az emberi jogok tiszteletben tartásának, illetve – az amerikai flottabázisokról Líbia ellen indítható támadás problematikájára utalva – a két szerződő állam ellen irányuló tevékenységek elutasításának elvét. A megállapodás eredményeképpen a „revans napja” (Giornata della vendetta) helyett, amit Líbiában október 7-én a líbiai olaszok 1970-es kiűzésének évfordulóján ünnepeltek, a „barátság napját” (Giornata dell'amicizia italo-libica) augusztus 30-át vezették be. A diplomáciai közeledés ellenére al-Qaddzafi csupán egy évvel később állította helyre az olasz állampolgárok jogait Líbiában, továbbra is kártérítést követelve Olaszországtól.

A megállapodás elsősorban azt a célt szolgálta, hogy a két fél közötti viták (kártérítés, jóvátétel stb.) lezárulhassanak, és ennek érdekében Olaszország, elsőként a volt gyarmattartók között, még kártérítést is hajlandó volt fizetni Líbiának. A szerződés értelmében Olaszország összesen öt milliárd dollár kártérítést vállalt összesen 20 év alatt. Ez elsősorban infrastrukturális beruházások formájában valósulna meg. Részben ebből kívánták finanszírozni a Líbia tengerpartjánál húzódó autópálya építését. A gazdasági kapcsolatok javítása érdekében Olaszország a líbiai infrastrukturális beruházásokat hitelekkel segíti. A megállapodást számos kritika érte mivel a Líbiából elűzött olaszok kártalanítására vonatkozó elemek nem szerepeltek a szerződésben. Mindemellet a szerződés a gazdasági és a biztonságpolitikai területeken megvalósuló partnerség fontosságát is hangsúlyozta. A szerződés hat új, az olaszok által biztosított, vegyes legénységű járőrhajó felállításáról tett ígéretet 2009. május 15-től. Az illegális migráció visszaszorítása érdekében megegyeztek arról is, hogy Líbia szárazföldi partszakaszán olasz és európai uniós forrásból egy műholdas megfigyelő rendszert építenek ki.⁹ A két fél közötti megállapodást az olasz parlament 2009 februárjában ratifikálta.

⁸ Legge 6 febbraio 2009, n. 7. Ratifica ed esecuzione del Trattato di amicizia, partenariato e cooperazione tra la Repubblica italiana e la Grande Giamaahiriya araba libica popolare socialista, fatto a Bengasi il 30 agosto 2008. Gazzetta Ufficiale, No. 40. 2009. február 18.
<http://www.parlamento.it/parlam/leggi/090071.htm>

⁹ Natalino Ronzitti: "Luci e ombre del Trattato tra Italia e Libia". Affari Internazionali, 2009. február 8.
<http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=1066>

Miután al-Qaddzafi továbbra sem volt hajlandó kártérítést fizetni az elűzött olasz állampolgároknak a ratifikációt lehetővé tevő törvényben Olaszország 150 millió eurót ígért az elűzött olasz állampolgároknak a kárpótlására. A barátsági szerződést követően az elűzött olaszok számára fontos eredmény volt, hogy al-Qaddzafi ismét beengedte őket az országba.

Az Olaszországgal való kapcsolatok rendezését és Líbia nemzetközi elszigeteltségének lezárulását követően a líbiai vezető nyitott a Nyugat felé, és számos nyugati politikus egymásnak adva a kilincset fényképezte magát vele és kötötte a mindkét fél számára előnyös gazdasági szerződéseket. Az olasz diplomáciai erőfeszítések jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy Líbia megkezdje a Nyugattal való kibékülést, bilaterális szerződéseket kötött Nagy-Britanniával, Németországgal és Franciaországgal stb.

A gazdasági, diplomáciai és kulturális közeledés ellenére a politikusok körében és a sajtóban is jelentős vihart kavart al-Qaddzafi 2009-es római látogatása. A líbiai vezető ugyanis mind Silvio Berlusconi-val történő első találkozásakor, mind pedig a Giorgio Napolitano köztársasági elnökkel a Quirinale-palotában tartott sajtótájékoztatóján fekete katonai egyenruháján az Umar al-Mukhtár elfogásáról készített fotót viselte. A gyarmati korszak líbiai ellenzékének vezetőjét ábrázoló fotó 1931-ben, elfogásakor készült, az ellenzéki vezetőt ezt követően Mussolini utasítására halálra ítélték. al-Qaddzafi azonban nem csupán a fényképet, hanem az ellenzéki vezető 80 éves fiát Muhammad Umar al- Mukhtárt is magával hozta. Az olasz baloldali ellenzék a gyarmati múlt sebeinek feltépésének tekintette az eseményeket és ennek következtében nem vettek részt al-Qaddzafinak az olasz szenátusban megtartott beszédén. Mohamed Omar al-Moktar 2008-ban a bengázi szerződés aláírásakor az Al Jazeera hírtvének azt nyilatkozta, hogy még a líbiai vezetés utasítására sem lenne hajlandó találkozni egy olyan miniszterelnökkel, akinek országa „gyűlöli a líbiai népet és Omar al-Moktar”. A líbiai sajtó azonban a gyarmati múlt szimbolikus lezárásaként értékelte Silvio Berlusconi-nak a líbiai vezető örökösének adott kézcsókját.

1 számú kép: al-Qaddzafi és Berlusconi kézfogása 2009-ben, illetve Omar al-Moktar elfogása



Forrás: Corriere della Sera. 2009. június 10.

http://www.corriere.it/Primo_Piano/Politica/2009/06/10/pop_gheddafi.shtml

Az Olaszország és Líbia közötti bengázi szerződést számos bíráló érte, az ellenvélemények 2009. szeptember 12. után erősödtek fel, amikor egy, az olasz kormány által Líbia rendelkezésére bocsátott járőrhajóból tüzet nyitottak az *Ariete* nevű olasz halászhajóra. A vegyes legénységű járőrhajón az olasz pénzügyőrség tisztviselői is jelen voltak. Az eseményt követően Franco Frattini külügyminiszter azt nyilatkozta, hogy a hajó valószínűsíthetően illegálisan halászott a líbiai vizeken. Roberto Maron belügyminiszter, az Északi Liga politikusa pedig arra hivatkozott, hogy a hajót valószínűleg egy illegális bevándorlót szállító hajóval tévesztették össze. Ez azonban még inkább súlyosbította a helyzetet, hiszen ezzel arra utalt, hogy jogosan lőttek a líbiai hatóságok a hajóra.¹⁰ Az incidenset követően több szervezet, köztük az Amnesty International is aggodalmát fejezte ki a bevándorlókkal szemben tanúsított eljárás miatt, és bírálta a szerződést is, követelte annak felülvizsgálatát és módosítását az emberi jogok védelme érdekében.¹¹

A bírálókat nem csitultak al-Qaddzáfi 2010. augusztusi, római látogatása idején sem. A törzsi hagyományokhoz ragaszkodó líbiai vezető több száz hostess-nek tartott előadást a Koránból, és igyekezett őket az iszlám hitre téríteni. Nagy felháborodást váltott ki az is, hogy a líbiai államfő a partnerségi szerződés második évfordulóján kijelentette: az iszlámnak „egész Európa vallásává” kell válnia, és ezzel együtt több milliárd eurót követelt az EU-tól az illegális bevándorlás megfékezésére. Berlusconi megvédte a líbiai vezetőt, és kijelentette:

„Aki al-Qaddzáfit bírálja, az leragadt a múltban. Amikor két nép barátságban találkozik egymással, az mindkettőjük számára hasznos. Olaszország e megállapodásnak hála tudta megoldani az Afrikából Európába irányuló illegális bevándorlás problémáját”.¹²

Olaszországnak jelentős gazdasági érdekei vannak Líbiában. Az utóbbi évtizedben, az aktív olasz diplomáciának és az al-Qaddzáfi és Berlusconi között létrejött szoros barátságnak köszönhetően, ezek a gazdasági kapcsolatok fokozatosan mélyültek. A jelentős mértékben energiabehozatalra szoruló Olaszország kőolajszükségleteinek 25 százalékát, földgázszükségleteinek pedig 10 százalékát Líbiából fedezi.

¹⁰ Natalino Ronzitti: „Rapporti Italia-Libia. Quattro mosse per un’intesa con Gheddafi.” *Affari Internazionali*, 2010. szeptember 27. <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=1557>

¹¹ „Attacco al peschereccio “Ariete”, Amnesty: sospendere e rivedere gli accordi tra Italia e Libia.” *Ricostruire Insieme*. 2010. szeptember 18. <http://www.ricostruireinsieme.it/2010/09/18/attacco-al-peschereccio-ariete-amnesty-sospendere-e-rivedere-gli-accordi-tra-italia-e-libia/>

¹² „Berlusconi védelmébe vette Kadhafit.” *Népszabadság* 2010. augusztus 31. http://www.nol.hu/kulfold/_berlusconi_vedelmebe_vette_az_iszlam_hitteritesert_tamadott_kadhafit

Líbia számos olasz nagyvállalatban vásárolt részesedést, az ENI a polgárháború kitörésekor kb. 25 milliárd dolláros beruházásokkal volt jelen az országban, Olaszország elsőszámú építési vállalata, az Impregilo autópálya-építésben volt érdekelt, emellett Líbia részesedése az UNICREDIT Bankban 7,5%, a FIAT-ban azonban 2% alatti.¹³ Olaszország az utóbbi években első volt a Qaddzáfi-rezsimnek eladott fegyverszállítmányok terén. 2005 és 2009 között az EU összesen 834,5 millió, ebből Olaszország 276,7 millió, Franciaország 210,15 millió, Nagy-Britannia 119,35 millió, Németország pedig 83,48 millió euró értékben exportált fegyvereket Líbia számára.¹⁴ Olaszország részesedése a líbiai importban 2006 és 2009 között 18% körül mozgott, ami a legmagasabb volt a többi állam között. Ezt követte 2009-ben Kína 10,28%-kal, Törökország 9,17%-kal és Németország 9,11%-kal, Franciaországé csupán 5,12%, Nagy Britanniáé pedig 3,39% volt 2009-ben.¹⁵

Líbiai polgárháború

A 2011 februárjában Líbiára is kiterjedő „arab tavasz” Líbiában Muammar al-Qaddzáfi diktatúrája elleni tüntetéseket, majd március elejétől kezdve valódi polgárháborút jelentett. Már márciusban sejteni lehetett, hogy miközben a felkelőket valószínűsíthetően a nyugati titkosszolgálatok támogatják, al-Qaddzáfi mögött fekete Afrika számos országa állhat. A Líbia keleti felében (Kireneika) egyre nagyobb tömegeket vonzó tüntetéseket al-Qaddzáfi erői – melyek között nagy számban afrikai zsoldosok is megtalálhatóak – kegyetlen brutalitással igyekeztek leverni. Ezt követően a nyugati országrészen (Tripolitánia) is harcok törtek ki, és a tüntetések valódi polgárháborúvá szélesedtek. A harcok kiszélesedése kezdetén egyre nehezebb volt világosan látni az egymással szemben álló erők hátterét egy olyan országban, ahol al-Qaddzáfi diktatúrája ellenére (vagy talán éppen annak és a kölcsönös egymásrautaltságnak köszönhetően), mind a mai napig erősebbek a törzsi kötődések az állam iránti lojalitásnál. Líbiában a belső megosztottság mindig is fennmaradt a kifelé egységesnek mutató állam felszíne alatt.

A görög Kireneika és a kárhágói Tripolitánia már az ókorban is megosztott volt, valójában Líbia olasz gyarmatosítása mozdította elő az ország egységesítését. Maga al-Qaddzáfi is a törzsekkel való kényes szövetségre építette saját hatalmát. Mindebből következően ma még

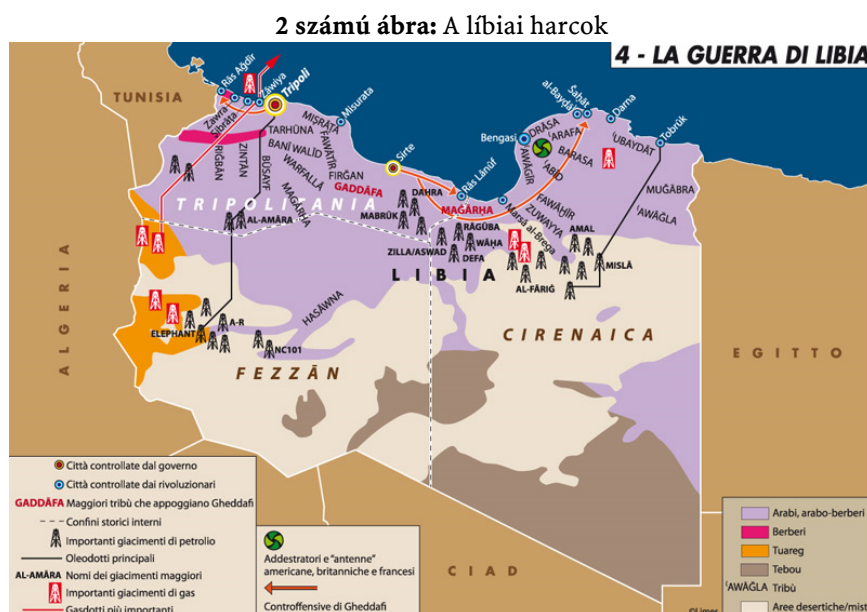
¹³ I legami Italia e Libia. 2011. február 21. <http://www.globalproject.info/it/mondi/Libia-Appoggiamo-la-protesta-contro-Gheddafi/7526>

¹⁴ Elysa Fazzino: „Il Guardian: Italia in pole position nell'export di armi alla Libia.” *Il Sole 24 Ore*, 2011. március 2.

¹⁵ Libia. Rapporti paesi congiunti. Istituto nazionale per il Commercio Estero. *Ministero degli Affari Esteri*. 2010. 7-8. o. <http://www.esteri.it/rapporti/pdf/libia.pdf>

nem lehet látni, hogy a katonai konfliktus lezárulását követően mi lesz Líbia sorsa: sikerül-e az országot egyben tartani a felkelők vezetésével, vagy végleg két részre esik szét. Az azonban bizonyos, hogy a polgárháború után – a külső segítségnek köszönhetően - a felkelők győzelme esetén is hosszú évekre lesz majd szükség a belső stabilitás megteremtéséhez.

Karim Mezran, a Johns Hopkins Egyetem adjunktusának véleménye szerint a jelenlegi katonai konfliktus legnagyobb veszélye éppen az, hogy ismét kinyitotta Pandora szelencéjét, és a törzsi, vallási konfliktusok ismét a felszínre törtek. Véleménye szerint a NATO erők győzelmét, és al-Qaddzáfí vereségét követően is nagyon nehéz lesz egyesíteni az országot, hiszen az ország két részre történő szétesését követően a korábban már elhalványult sebek és törésvonalak ismét felerősödtek. Komoly veszélyt jelent, hogy a nemzetközi közösségnek ismét egy esetleges bukott állam problémáival szembesülhet.¹⁶



Forrás: <http://www.uomoplanetario.org/wordpress/2011/03/la-guerra-parte-dallitalia/>

Nemzetközi beavatkozás

A nemzetközi közösség élesen elítélte a békés tüntetők elleni brutalitást, és al-Qaddzáfíval szemben kemény büntetésről határozott. A líbiai kormányerők erőszakos fellépésének köszönhetően nem csupán az utóbbi évtizedben kialakult nemzetközi kapcsolatai omlottak össze, hanem a legfontosabb európai fővárosokban (párizsi, londoni, madridi,

¹⁶ Mezran: i. m.

berlini) működő nagykövetei, illetve az ENSZ-hez akkreditált diplomatái is szembefordultak vele.¹⁷

Február végén mind az EU, mind pedig az Amerikai Egyesült Államok a Líbia elleni szankciók bevezetéséről döntött (pl. fegyverszállítási tilalom). 2011. március 17-én, elsősorban Nagy-Britannia, Franciaország és az Amerikai Egyesült Államok nyomására, az ENSZ BT határozott a polgári lakosság védelme érdekében a Líbia felett kialakítandó repüléstilalmi zónáról és a tengeri blokád létrehozásáról (1973. sz. határozat).

A líbiai nép védelméért rendezett párizsi konferencia (2011. március 19.) gyakorlatilag jóváhagyta a katonai beavatkozást, ezzel egy időben Franciaország ragadta magához a kezdeményezést és megkezdte a al-Qaddzáfíhoz hű erők elleni légitámadást. A hadműveletben ezt követően francia, brit, és amerikai vadászrepülőgépek vettek részt. A koalíció azonban kiegészült az olasz, norvég, ománi, dán és spanyol erőkkel is, ezek azonban ekkor még közvetlenül nem vettek részt a bombázásokban. Olaszország elsősorban logisztikai infrastruktúrát és katonai bázisait bocsátotta a koalíciós erők rendelkezésére. A líbiai NATO-műveleteket a nápolyi parancsnokságról irányították.

3. számú ábra: A támadásokhoz használt légi bázisok



Forrás: http://it.wikipedia.org/wiki/Guerra_civile_libica

A kezdeti bizonytalanság ellenére mára már nyilvánvalóvá vált, hogy milyen új tengelyek jelentek meg az Európai Unión belül. A líbiai konfliktus kezdetén határozottan fellépő Sarkozy-Cameron tandem rámutatott arra, hogy a 2010. november 2-án London és Párizs, a két legnagyobb európai katonai hatalom között megkötött, a nemzetközi sajtóban

¹⁷ „Gheddafi in piazza a Tripoli: «Difendete il paese» Il Colonnello: «combatteremo e uccideremo chi protesta» Ma il figlio Seif: «Cerchiamo accordo con i ribelli» *Corriere della Sera* 2011. február 25. http://www.corriere.it/esteri/11_febbraio_25/libia-scontri_7366132e-40a9-11e0-a0e9-e3433e14003f.shtml

többször is második *entente cordiale*-nak nevezett katonai szerződés (*Declaration on defence and security cooperation - Nyilatkozat a védelmi és biztonsági együttműködésről*) nem csupán egyszerű technikai együttműködést vetített előre.¹⁸

A szerződés legfőbb célja a két ország vezető katonai szerepének megtartása volt. Az európai nagyhatalmak közül még mindig ez az a két állam, amely megfelelő katonai képességekkel rendelkezik ahhoz, hogy területükön kívül is képesek legyenek jelentős katonai akcióban részt venni. A gazdasági nagyhatalom Németország még napjainkban is vonakodik a katonai konfliktusokban jelentős szerepet vállalni. Továbbra is problémát jelent, hogy az EU katonai védelmi potenciálja még mindig nem megfelelő a 21. századi fenyegetésekkel szemben. Ezzel összhangban az új brit–francia-tengely éppen ezt a hiányosságot igyekszik ellensúlyozni.

Federico Santopinto, kutató véleménye szerint a líbiai konfliktus úgy tűnik, hogy éppen kapóra jött a brit–francia-tengely számára, hogy bebizonyítsa az együttműködés nem csupán a papíron létezik. Ebben az értelmezésben a al-Qaddzáfival szembeni katonai akció elindítása egyfajta erődemonstrációnak is minősülhet, nem csupán al-Qaddzáfí, hanem az USA és a többi európai nagyhatalom számára is. Azonban a két állam közötti ellentét épp a katonai műveletek irányításában is megmutatkozott, hiszen kezdetben nem a NATO, hanem a francia elnök, Sarkozy ragadta magához a kezdeményezést. Ennek oka egyfelől természetesen az volt, hogy biztosítsák az arab országok támogatását (amelyet NATO irányítás esetén nem biztos, hogy megkaptak volna). Másfelől viszont épp ezzel tudta kifejezni, hogy az angolszász hegemoniával szemben Franciaország is képes viszonylag önállóan is cselekedni.¹⁹

Az azonban még mind a mai napig nem világos, hogy mindez hogyan illeszkedik az EU közös biztonság- és védelempolitikájába, hiszen annak létrehozása Nagy-Britanniának továbbra sem érdeke. Franciaország céljai sem világosak, hiszen a brit–francia-szerződést követően, 2010 decemberében az 1991-ben létrejött ún. weimari háromszög tagjai, Franciaország, Németország és Lengyelország levélben kérte Catherine Ashton, hogy adjon új lendületet az európai közös biztonságpolitika felélesztésének. Továbbra is valószínűtlen, hogy a novemberben létrejött brit-francia tengelyt közös európai védelempolitikává lehetne fejleszteni. Ezt fejezte ki Sir Peter Westmacott, Nagy-Britannia párizsi nagykövete is, amikor egy interjúban az együttműködést egy vonathoz hasonlította. A nagykövet azt is hozzátette, hogy ez a vonat megállhat ugyan, hogy mások is felszálljanak rá, az újonnan felszállók azonban már csak a vagonokban, és nem a mozdonyban foglalhatják el a helyüket. Ezek a feltételek az

¹⁸ Nagy Zsolt: „A francia–brit védelmi együttműködésről.” *Nemzet és Biztonság*. 2011. február, 28-37. o.

¹⁹ Federico Santopinto: „Difesa comune Ue. Parigi incerta tra asse con Londra e scelta europea.” *Istituto Affari Internazionali*, 2011. április 12. <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=1724>

EU többi nagy állama, így Németország vagy Olaszország számára valószínűsíthetően elfogadhatatlanok. Ebből következően a brit–francia-tengely valószínűsíthetően az EU keretein kívül fog maradni.²⁰

Kezdeti olasz hezitálás okai

A líbiai konfliktus kitörésekor Olaszország még hezitált, hogy hogyan reagáljon a számára rendkívül kényelmetlen eseményekre. Mindezzel azonban nem csupán korábbi szövetségesét, al-Qaddáfít haragította magára, hanem a felkelők bizalmát is, ha csak átmeneti időre is, de elveszítette. Olaszország határozatlan reakciójának hátterében nem csupán a gazdasági okok, hanem a két állam közötti barátsági szerződés és a Berlusconi és al-Qaddáfí közötti szoros barátság is állt. A bengázi szerződés 3. cikkelye ugyanis kimondja, hogy egyik szerződő fél sem „folyamodik fenyegetéshez vagy az erőszak alkalmazásához a másik fél területi integritásának vagy politikai függetlenségének megbontásáért”. A 4. cikkely szerint mindkét fél tartózkodik „bármilyen fajta direkt vagy indirekt módon végrehajtott beavatkozástól, ami a másik fél joghatóságán kívül eső belügyeket vagy külügyeket illeti”. Ezen kívül megállapodtak abban is, hogy egyik fél sem használja fel saját területét a másik fél ellen irányuló ellenséges akciók segítésére.

Az olasz kormány kezdeti bizonytalansága ismét érvényessé tette a pun háborúból kölcsönzött és sokat idézett latin mondást: *Dum Romae consulitur Saguntum expugnatur*, azaz *Miközben Rómában tanácskoznak, Saguntumot beveszik*.²¹ Valószínűsíthetően Nagy-Britannia és Franciaország líbiai befolyásának növekedésével egyidejűleg Olaszország – elsősorban – gazdasági érdekei csorbulnak.

Február 16–18-án Silvio Berlusconi már aggodalmát fejezte ki az észak-afrikai események miatt, a líbiai tüntetésekkel kapcsolatban azonban csak annyit mondott, hogy attól tart, hogy hasonló folyamatok lesznek Líbiában is, és ez az illegális bevándorlók számának növekedését hozhatja. Berlusconi kezdeti hallgatása rögtön kritikát váltott ki az olasz ellenzék részéről. A demokrata párti Walter Veltroni hiányolta, hogy az olasz kormány mindaddig nem fejezett ki határozottabb állásfoglalást az addig kb. 100 fő halálát okozó líbiai eseményekkel kapcsolatban. A *Centrum és a Kereszténydemokraták Uniójának* (Unione dei Democratici Cristiani e Democratici di Centro – UDC) vezetője, Pierferdinando Casini is azt kérte, hogy az olasz kormány és parlament ítélje el a líbiai eseményeket. A zöld párti Angelo Bonelli követelte,

²⁰ Uo.

hogy az olasz kormány szüntesse meg al-Qaddzáfának nyújtott támogatást. Az *Értékek Olaszországa* (Italia dei valori) párt képviselője, Fabio Evangelisti a Líbia és Olaszország közötti barátsági szerződés felfüggesztését és a demokratikus átalakulás támogatását követelte.²²

Kétnapi kínos hallgatás után Silvio Berlusconi már aggodalmát fejezte ki a líbiai eseményekkel kapcsolatban. Az olasz külügyminiszter, Franco Frattini pedig az EU27-ek külügyminisztereinek brüsszeli találkozáját követően hangsúlyozta, hogy Líbia a polgárháború határán van, és fontos, hogy Tripoli befejezze a civilek elleni brutális fellépését.²³ A Berlusconi és al-Qaddzáfai közötti február 22-ei telefonbeszélgetést követően Frattini február 23-án rendkívül súlyosnak nevezte a helyzetet, és kijelentette, hogy a Nyugat részéről hiba volt autoriter és nem liberális rendszereket támogatni.²⁴

Az egyre veszélyesebb és bizonytalanabb líbiai belpolitikai helyzet következtében február 22-ére 400 olasz állampolgárt menekítettek ki Líbiából.²⁵ Február 23-án a képviselőházban tartott beszédében Frattini a vérfürdő megfékezését követelte a líbiai vezetőtől, és aggodalmát fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy az ország keleti felében, Kirenaikában az iszlám fundamentalizmus is teret nyerhet. Frattini egyúttal elutasította al-Qaddzáfai előzőnap-i vádját, amely szerint Itália részt vett a felkelők felfegyverzésében. Ugyanebben a beszédében kijelentette, hogy az észak-afrikai események következtében legalább 250-350 ezer illegális bevándorló várható, és sajnálatát fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy az EU többi tagállama elutasította, hogy szolidaritást vállalva részt vegyenek a súlyos migrációs probléma megoldásában.²⁶ Olaszország elsősorban azt akarta elérni, hogy erősítsék meg a Frontextet, illetve a különböző európai szervek (pl. EUROPOL) közötti együttműködést.

Annak, hogy Olaszország az eseményekben Franciaország és Nagy-Britannia mögött csupán másodlagos szerepet játszott, elsősorban a 2008-as bengázi szerződés lehetett az oka. Február 26-án Ignazio La Russa védelmi miniszter be is jelentette a szerződés felfüggesztését,

²¹ Titus Livius, *Ab Urbe Condita*, 21.7.1.

²² „La rivolta. Libia, la repressione fa più di 100 morti. Berlusconi: "Non disturbo Gheddafi"” *La Repubblica* 2011. február 19. http://www.repubblica.it/esteri/2011/02/19/news/libia_hr-12640156/

²³ „Le proteste in Libia. Berlusconi, "Violenze inaccettabili" E Frattini firma il documento europeo.” *La Repubblica* 2011. február 21. http://www.repubblica.it/esteri/2011/02/21/news/libia_la_ue_si_muove_1_italia_no-12728101/

²⁴ Emanuela Paoletti: „Crisi libica. L'Italia tra allarmismo e *realpolitik*”. *Istituto Affari Internazionali*, 2011. március 4. <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=1681>

„Berlusconi a Gheddafi: "Scongiurare la guerra civile."” *Rainews24* 2011. február 22. <http://www.rainews24.rai.it/it/news.php?newsid=150347>

²⁵ „Libia: Frattini, falsita' razzi italiani. Ministro Esteri, 400 italiani rimpatriati da Tripoli.” *ANSA*, 2011. február 22. http://www.ansa.it/web/notizie/rubriche/topnews/2011/02/22/visualizza_new.html_1584057292.html

²⁶ „Libia, ora Frattini alza la voce: Gheddafi fermi il bagno di sangue” *Panorama*, 2011. február 23. <http://blog.panorama.it/italia/2011/02/23/libia-ora-frattini-alza-la-voce-%C2%ABgheddafi-fermi-il-bagno-di-sangue%C2%BB/>

hiszen az jelentős mértékben kötötte az olasz kormány kezét.²⁷ A szerződés egyoldalú felmondása azonban számos kérdést vet fel.

A barátsági szerződés ugyanis kimondta, hogy a szerződő felek az ENSZ alapokmányában lefektetettekkel és a nemzetközi joggal összhangban kötelezik magukat, hogy erőszakot nem alkalmaznak egymással szemben, és nem avatkoznak be egymás belügyibe sem. A 4. cikkely azt is kimondja, hogy saját területüket nem bocsáthatják a másikkal szembeni ellenséges akciók rendelkezésére. Natalino Ronzitti, neves nemzetközi jogász véleménye szerint azonban az ENSZ BT felhatalmazása esetén ez a cikkely sem zárja ki a katonai bázisok rendelkezésre bocsátását egy humanitárius intervencióhoz. Véleménye szerint egyoldalúan egy bilaterális szerződést egyik napról a másikra az 1969-es *Bécsi egyezmény* a *szerződések* jogáról értelmében nem lehet felmondani (*pacta sunt servanda*). A bécsi egyezményt Olaszország 1974-ben ratifikálta, Líbia pedig 2008. december 22-én csatlakozott hozzá, így a 2009. március 2-án életbe lépett bengázi szerződés már az egyezmény hatálya alá tartozik. A szerződés 13. cikkelye értelmében csak arra lenne lehetőség, hogy a két fél előzetes megegyezése alapján módosítsák a szerződést. Azonban a szerződés egyoldalú felmondására nincs is szükség, hiszen az ENSZ BT felhatalmazása felmenti Itáliát a szerződésben vállalt kötelezettségek alól (pl. be nem avatkozás), jogában áll katonai bázisait a NATO területen kívüli (*out of area*) műveleteinek a rendelkezésére bocsátani. Ronzitti véleménye szerint egy elhamarkodott döntés helyett érdemesebb inkább megvárni, hogy a jelenlegi átmeneti állapot és a harcok lezáruljanak: ezt kívánják meg ugyanis Olaszország gazdasági érdekei is.²⁸

Március 1-jén Silvio Berlusconi bejelentette, hogy Olaszország mindenben követni fogja a nemzetközi közösség döntéseit. Ekkor már világossá vált, hogy a repülési tilalom bevezetése előbb vagy utóbb elkerülhetetlen, így Olaszország már ekkor kilátásba helyezte, hogy a nemzetközi közösség rendelkezésére bocsátja katonai bázisait. Erre elsősorban az ország földrajzi elhelyezkedése miatt van szükség, hiszen a Földközi-tenger közepén egyfajta természetes anyahajóként szolgál a katonai repülőgépek számára. Az ENSZ BT 1973. sz. határozatát követően, március 18-án Olaszország felfüggesztette a líbiai nagykövetségének működését.²⁹

2011. március 27-én, Olaszország Németországgal együtt még a líbiai konfliktus békés megoldása mellett érvelt, Franco Frattini olasz külügyminiszter Németországgal együtt

²⁷ Emanuela Paoletti: „Crisi libica. L'Italia tra allarmismo e *realpolitik*”. Id. mű; „Massacro in Libia, Al Arabiya: "10mila morti". Frattini e Berlusconi: "No a bagno di sangue"” *La Repubblica*, 2011. február 23. http://www.repubblica.it/esteri/2011/02/23/dirette/libia_23_febbraio-12794693/

²⁸ Natalino Ronzitti: „L'Italia e la crisi nel Mediterraneo. Che fare del trattato con la Libia.” *Affari Internazionali*, 2011. február 28. <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=1679>

kidolgozott rendezési javaslatában az ENSZ felügyelete alatt megvalósuló tűzszünetet és a líbiai törzsekkel való tárgyalást szorgalmazta.³⁰ Március végén Olaszország elsősorban arra törekedett, hogy egyfajta egérutat nyújtva al-Qaddzáfinak minél előbb lezárják az egyre kellemetlenebb konfliktust. Frattini a CNN hírtelevízióknak nyilatkozta, hogy azt reméli, lesz olyan afrikai ország, amelyik menedéket nyújt a líbiai vezetőnek, ha az hajlandó elhagyni Líbiát.

Azt követően, hogy rövid hezitálás után 2011. április 4-én Olaszország egyetlen legitim tárgyalópartnerének ismerte el az Átmeneti Nemzeti Tanácsot,³¹ 13-án Berlusconi már a felkelők felfegyverzését sürgette, erre azonban mind Franciaország és Nagy-Britannia, mind pedig a NATO részéről elutasító választ kapott. 2011. április 19-én Rómában Franco Frattini fogadta Musztafá Abdu'l-Dzsálíl, a líbiai átmeneti nemzeti tanács elnökét, Frattini kijelentette: őt ismerik el kormányfőnek.

Április közepéig az olasz kormány azt hangoztatta, hogy közvetlenül semmiképpen nem kíván részt venni a bombázásokban. Mind a kormányfő, Silvio Berlusconi, mind pedig a védelmi miniszter, Ignazio La Russa megerősítette, hogy nem kívánják megváltoztatni a NATO-műveletekkel kialakított addigi álláspontjukat.³²

A légitámadásokban való olasz részvétel

Az al-Qaddzáfi ellen indított NATO-akciók idején légterének és bázisainak rendelkezésre bocsátását követően, április végén az olasz kormány mégis úgy döntött, hogy bombázókkal is részt vesz a harcokban. A közvetlen olasz katonai részvétel kérdésével ismét felerősödtek a belpolitikai viták a részvétel nemzetközi és belső joghoz való illeszkedéséről.

A líbiai konfliktus esetében 2011. március 18-án az olasz parlament szenátusának és a képviselőházának egyesített kül- és biztonságpolitikai bizottságai elfogadtak egy határozatot, ami felhatalmazta a kormányt, hogy az aktívan részt vegyen az ENSZ BT határozatának

²⁹ Ambasciata d'Italia a Tripoli. <http://www.ambtripoli.esteri.it/AmbasciataTripoli/default.htm>

³⁰ In Libia i ribelli riprendono i terminal petroliferi: «Pronti a esportare greggio». Alla Nato il comando. *Il Sole 24 Ore*, 2011. március 27. http://www.ilsole24ore.com/art/notizie/2011-03-27/libia-accordo-nato-comando-142322_PRN.shtml

³¹ Focus-Libia: Frattini, per l'Italia Cnt è unico interlocutore, 2011. április 4. *Ministero degli Affari Esteri* http://www.esteri.it/MAE/IT/Sala_Stampa/ArchivioNotizie/Approfondimenti/2011/04/20110404_FocusLibia_frattini_Cnt.htm

³² Libia, Berlusconi: l'Italia non bombarderà mai Il NYT: bombe a grappolo del raïs contro i civili. *Il Giornale*, 2011, április 15.

http://www.ilgiornale.it/esteri/libia_loccidente_gheddafi_deve_andarsene_e_litalia_non_parteciperà_bombardamenti/libia-gheddafi-rivolta-crisi-usa-caccia-nato-guerra-ribelli-pace-obama-sarkozy-cameron-italia-bombardamenti/15-04-2011/articolo-id=517529-page=0-comments=1

végrehajtásában. Ezt követően, március 24-én két másik, a katonai műveleteket támogató határozatot is jóváhagytak. Ronzitti véleménye szerint nem volt feltétlenül szükséges ezt követően, hogy az olasz parlament megszavazza, hogy olasz katonai repülőgépek a bombázásokban is részt vegyenek. Szerinte a parlamentnek elsősorban ellenőrző szerepet kellene gyakorolnia, annak érdekében, hogy az olasz részvétel megfelel-e a BT 1973-as határozatában lefektetetteknek. Ronzitti véleménye szerint az olasz részvétel összhangban áll a nemzetközi joggal és a BT határozatával.³³

Ennek ellenére a kormányon belüli feszültségek, és az ellenzék hangos kritikája miatt május 4-én szavaztak a bombázásokban való részvételről. Az Északi Liga elsősorban arra, hivatkozott, hogy a bombázásokban való részvétel következtében még inkább nőhet az Olaszországba érkező illegális bevándorlók száma. Április 28-án Giorgio Napolitano, köztársasági elnök határozott véleményt fogalmazott meg ezzel kapcsolatban: „Olaszország, az ENSZ BT 1973. sz. határozata alapján vesz részt a Líbia elleni műveletekben, *nem vezet háborút, sem hogy megvédje más népek méltóságát, sem pedig, hogy megoldjon nemzetközi ellentétet.*”, hanem ezzel szemben „*az ENSZ kérésének tesz eleget*”.³⁴

Roberto Maroni, belügyminiszter korábban az Északi Liga ellenvéleményét hangozta, amely szerint Olaszországnak Németország irányvonalát kell követnie, és Maroni véleménye szerint már a légi bázisok rendelkezésre bocsátása is túllépett ezen. Az Északi Liga éppen ezért nem támogatta a bombázásokban való részvételt, és hangsúlyozta: „az ún. intelligens bombákkal nem lehet ezeket a kérdéseket megoldani, az egyetlen intelligens eszköz a tárgyalás lehet”³⁵ A szélsőségesen bevándorlás-ellenes párt már-már a kormánykoalíció felbontását is kilátásba helyezte a bombázásokban való részvétel esetén. Az ellenzéki pártok rögtön kihasználva a koalíción belüli ellentétet, parlamenti szavazást kezdeményeztek a líbiai intervencióval kapcsolatban. Ezzel kívánták az Északi Ligát provokálni, és kikényszeríteni a koalíció bukását. Ezt követően maga al-Qaddzafi is a háború Olaszországra történő kiterjesztésével fenyegetőzött. Az Északi Liga végül saját parlamenti határozatot készített elő, amelyben rögzítette, hogy a továbbiakban nem lehetséges, hogy a harcokban olasz szárazföldi erőket is be vessenek. Emellett a hatpontos határozat a harcok lezárásának pontos dátumát is követelte.

³³ Natalino Ronzitti: „Impegno crescente dell'Italia. Il conflitto in Libia e il ruolo del parlamento” *Istituto Affari Internazionali*, 2011. május 2. <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=1745>

³⁴ „il manifesto” ha pubblicato l' articolo, dal titolo "Articolo 11, Napolitano ci spiega", in cui Valentino Parlato riferisce di un colloquio con il Presidente della Repubblica. 2011. április 28. La Presidenza della Repubblica, <http://www.quirinale.it/elementi/Continua.aspx?tipo=Discorso&key=2172>

³⁵ Crisi Libia, Maroni: „La Lega è contro i bombardamenti” *Notizie Italiane*, 2011. április 27. <http://www.notizieitaliane.it/2011/04/27/crisi-libia-maroni-la-lega-e-contro-i-bombardamenti/>

A parlamenti vitában az ellenzéki Értékek Olaszországa párt vezetője, Antonio Di Pietro hangsúlyozta, hogy a problémát elsősorban az jelenti, hogy a kormányzati propagandával ellentétben³⁶ valódi háborúról beszélhetünk, és ezzel nem lehet a békét megvalósítani Líbiában, így a párt végül nem támogatta a bombázásokban való olasz részvételt.³⁷ A Berlusconi vezette Szabadság Népe (PdL) és az Északi Liga határozatát a parlament képviselőháza 309 igennel és 294 nemmel végül elfogadta.

Miután júniusban egyértelművé vált, hogy hágai Nemzetközi Büntetőbíróság emberiség elleni bűntettekkel vádolja a líbiai vezetőt, és elfogatóparancs adott ki al-Qaddzafi ellen, Olaszország többször is ismét egyértelművé tette, hogy semmilyen körülmények között nem tárgyal al-Qaddzafival, és a háború utáni rendezés csakis a líbiai vezető nélkül képzelhető el.³⁸

Migrációs hullám

Olaszország számára napjainkban az egyik legnagyobb társadalmi feszültséget okozó – és közvetlenül megélt – kihívást az illegális bevándorlás növekedése jelenti. Az utóbbi néhány évtizedben az ország kivándorló országból célország lett. Míg 1860 és 1970 között 30 millió olasz vándorolt ki, addig 2007-ben 3,4 millió legális (17%-kal több, mint 2006-ban, a lakosság több mint 5 százaléka)), illetve kb. 650 000 illegális bevándorló tekintette új otthonának Olaszországot. Mindemellett folyamatosan növekedett azon bevándorlók száma (2007-ben 20%-kal), akik elsősorban a már említett válsággócok, a Balkán és Észak-Afrika felől érkeznek. A legális bevándorlók mellett azonban egyre több az illegális bevándorlók száma is, míg 2007. január és szeptember között 14 200 illegális bevándorló, addig 2008 ugyanezen időszaka között 60 százalékkal több, már 23 600 illegális bevándorló érkezett az országba.³⁹

A bevándorlók többsége az olasz nagyvárosokban él: Milánóban 14% a külföldiek aránya, minden négy kiskorúból egy bevándorló gyermekének tekinthető, Rómában kb. 300 000 bevándorló él (10%). 1970-ben a külföldiek száma a 150.000-et sem érte el, 2000-re ez a

³⁶ Camera dei Deputati Seduta n. 452 di giovedì 24 marzo 2011. Comunicazioni del Governo sulla crisi libica: Franco Frattini, Ministro degli affari esteri <http://www.spaziodi.it/magazine/n0704/vd.asp?id=2262>

³⁷ Dal resoconto stenografico in corso di seduta Antonio Di Pietro. (IDV). Mozioni "Libia", dichiarazioni di voto Camera dei deputati. Seduta n. 471 di mercoledì 4 maggio 2011. <http://www.spaziodi.it/magazine/n0705/vd.asp?id=2340>

³⁸ Focus-Libia - Frattini, ai libici negoziati e percorso politico. Ministro Esteri, 2011. július 5. http://www.esteri.it/MAE/IT/Sala_Stampa/ArchivioNotizie/Approfondimenti/2011/07/20110705_FocusLibiaFrattiniMessori.htm

³⁹ Maroni: „stretta sui clandestini, asilo politico e ricongiungimenti familiari”. *www.italia-news.it*, 2008. szeptember 23. http://www.italia-news.it/index.php?option=com_content&task=view&id=2444&Itemid=2

szám megtízszereződött. 2008-ban már Olaszországban nyújtották be a negyedik legtöbb menekültkérelmet a világon az Amerikai Egyesült Államok, Kanada és Franciaország után. A fokozódó migrációs nyomás hatására a bevándorlás a politikai és tudományos élet egyik központi kérdésévé vált. A kormánypártok közül az Északi Liga politikai programját és kommunikációját jellemzi elsősorban a bevándorlás ellenes retorika.

A Líbiával létesített együttműködésnek köszönhetően 2008-ban még 36951-en érkeztek Olaszországba a Földközi-tengeren keresztül, addig 2010-ben már csak 4406-an, az „arab tavasz” következtében 2011. január és április között viszont ismét kb. 20000 illegális bevándorló érkezett az országba, tízezrek menekülnek a Földközi-tengeren keresztül a dél-európai országokba, és az új kihívás a schengeni rendszer fenntartását is veszélyeztette. Az Afrikához közel fekvő Lampedusa szigetére már január óta érkeznek az újabb és újabb menekülthullámok. Az egyre súlyosabb helyzet a kormányzó koalíción belül is feszültségeket okozott. Berlusconi pártjával szemben az Északi Liga radikális válaszokat kívánt adni az egyre súlyosbodó helyzet megoldására. Franco Frattini külügyminiszter tervei szerint a hazatérőknek 2500 dollárt kellene fizetni egy, az Európai Bizottság által létrehozott uniós ad hoc alapból. Umberto Bossi azonban egyszerűen visszafordítaná őket, Tremonti gazdasági miniszter, pedig azt hangoztatta, hogy a bevándorlókat a saját hazájukban kellene támogatni.

Annak érdekében, hogy az olasz kormány az Európai Unió Tanácsának figyelmét a migrációs kérdésre fordítsa, sajátos eszközhöz folyamodott. A 2001/55/Ek rendeletre hivatkozva 2011. április 5-én ideiglenes tartózkodási engedély megadásáról döntött az elsősorban Tunéziából, 2011. január 1-je és 2011. április 5-e között Észak-Afrikából Olaszország területére érkezett illegális bevándorlók számára. Olasz kormányzati vélemény szerint ez szabad bejutást tett lehetővé a schengeni övezet többi országába.

Az engedély kiadását megelőzte, hogy 2011. február 12-én a kormányfő rendeletben humanitárius szükségállapotot jelentett be az ország területén 2011. december 31-ig. A kiadható engedély összesen hat hónapra szól, és lehetőséget biztosított az EU területén való szabad mozgásra. A sors fintora, hogy az olasz rendelet rossz dátummal (1995. június 14.) hivatkozik a Schengeni *Végrehajtási Egyezményre*, amelyet 1990. június 19-én írtak alá. Az olasz intézkedés elsősorban Franciaországban váltott ki felháborodást, és feszült viszonyt eredményezett a két ország között. Mivel a Tunéziából érkező illegális bevándorlók többsége franciául beszél, és rokonaik vagy ismerőseik Franciaország területén élnek, így valószínű volt, hogy ez a kb. 20.000 illegális bevándorló Franciaország felé indult.

A francia kormány már a következő napon, április 6-án egy körlevélben reagált az olasz rendeletre. A helyi francia hatóságokhoz eljuttatott körlevél kimondta, hogy az ideiglenes tartózkodási engedélyek csak akkor fogadhatók el, ha azokat a kiadó állam az Európai Bizottság számára is bejelentette. Emellett a francia hatóságok összesen a második országban való tartózkodáshoz és a hazautazáshoz szükséges napi 62 eurót (ha az elhelyezésükről valaki gondoskodik, akkor 31 eurót) is kértek az ország területére való bejutáshoz. Ellenkező esetben a francia hatóságok visszafordították az Olaszország által kiadott papírokkal rendelkező bevándorlókat.⁴⁰

Éppen az ideiglenes tartózkodási engedélyről szóló döntés napján, április 5-én megállapodás jött létre az olasz és a tunéziai belügyminiszterek, Roberto Maroni és Al-Habib al-Szajd között annak érdekében, hogy megerősítsék az illegális bevándorlás ellenőrzését és megkönnyítsék az illegális bevándorlók visszafogadását.

A két ország közötti új megállapodásra azért volt szükség, mert a korábbi, 1998-as Olaszország és Tunézia között létrejött visszafogadási megállapodás nem tette lehetővé nagyobb számú bevándorlók visszaküldését, maximum csupán napi négy főt. Ez azonban a megváltozott politikai helyzetben már nem volt elegendő. Az ideiglenes tartózkodási engedély megadását lehetővé tevő renDELETEH HASONLÓ 1999-ben, a koszóvíi harcok idején született, az akkori engedély azonban csupán Olaszország területén engedélyezte a szabad mozgást.

A két ország közötti 1998-as megállapodást egy 2003 decemberében aláírt megállapodás követte. Ez az új egyezmény a tunéziai és olasz rendőri szervek közötti szorosabb együttműködést célozta. Ezt követően 2009-ben újabb megállapodás született, amely gyorsította a dokumentummal nem rendelkező, de a tunéziai konzulátus által azonosított illegális bevándorlók számára kiállított okmány kiadását. Ez ugyanis szükséges ahhoz, hogy az olasz hatóságok minél gyorsabban megkezdhessék a visszafogadási eljárást.⁴¹ Korábban ugyanis csupán akadozva működött ez a rendszer, az olasz hatóságok kérésére a tunéziai konzulátus átlagosan 10-ből csupán három dokumentumot adott ki. Tunézia valószínűsíthetően azért volt hajlandó ez új szerződés megkötésére, mert ezáltal szeretne volna elérni, hogy Olaszországgal és Franciaországgal egyfajta privilegizált viszonyt építsen ki, illetve az önkéntes visszatérők társadalmi integrációja érdekében európai uniós forrásokhoz jusson.⁴²

⁴⁰ Bruno Nascimbene - Alessia Di Pascale: „Emergenza immigrazione. Italia fuori dall’Ue?” *Affari Internazionali*, 2011. április 13. <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=1727>

⁴¹ Jean-Pierre Cassarino: „Immigrazione. Accordo Italia-Tunisia, per che fare?” *Istituto Affari Internazionali*, 2011. április 7. <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=1722>

⁴² Uo.

Jean-Pierre Cassarino⁴³ véleménye szerint a Tunéziával és más észak-afrikai államokkal kötött illegális migráció kezelésével kapcsolatos szerződések mindkét fél, azaz az észak-afrikai és az európai államok számára is kedvezőek voltak. Az utóbbiak számára elsősorban az EU-ba áramló illegális migráció visszaszorítása miatt, az előzőek számára pedig nemzetközi hitelességük és ezáltal a rezsim legitimitációjának növekedése miatt volt szükség. Az utóbbi 10 évben megkötött számos szerződés mögött természetesen a mindkét fél számára előnyös gazdasági érdekek is álltak.⁴⁴

2011. június 17-én az Északi Liga politikusa, a belügyminiszter, Roberto Maroni úgy nyilatkozott, hogy a Líbiából érkező illegális migráció megfékezése érdekében fontos lenne, hogy a NATO blokádot erre a célra is kiterjesszék.⁴⁵ Ez a blokádot azonban az ENSZ BT határozatok alapján a fegyverkereskedelem megakadályozására jött létre, így semmiképpen sem volt alkalmazható a migráció visszaszorítására. Ugyanakkor az Északi Liga politikusai meglegedettséggel fogadták, hogy 2011 júniusában Franco Frattini külügyminiszter és a líbiai Ideiglenes Nemzeti Tanács megállapodást írtak alá a migráció közös kezeléséről.⁴⁶

Az Észak-Afrikában zajló események rávilágítottak az uniós migrációs politika hiányosságaira. Az Európai Bizottság a tunéziai és a líbiai eseményekre reagálva márciusi közleményében hangsúlyozta:

„A dél-mediterrán térség eseményei a jobb élet, valamint az emberi jogok nagyobb tisztelete, a pluralizmus, a jogállamiság és a társadalmi igazságosság reményét hordozzák a szomszédságunkban élő milliók számára. A demokratikus felkelések rövid és középtávon gyakran felfordulással és bizonytalansággal járhatnak. A politikai nyugtalanság és a katonai konfliktusok emberi életet követeltek, és miattuk százezrek kényszerültek lakóhelyük elhagyására, nem csupán a változásokkal közvetlenül érintett országokban, például Tunéziában és Líbiában, de más országokban is.

A közelmúltban a dél-mediterrán térségben zajlott történelmi jelentőségű események megerősítették, hogy a migráció és a menekültügy területén erős és közös uniós politikára van szükség. (...)

Egyes tagállamokat, így Olaszországot, Máltát, Görögországot és Ciprust közvetlenebbül érinti az illegális migránsok tömeges beáramlása, és kisebb mértékben a nemzetközi védelemre szoruló személyek érkezése is. Ez nem

⁴³ A European University Institute professzora és az *Istituto Affari Internazionali* tudományos tanácsadója

⁴⁴ Jean-Pierre Cassarino: „Immigrazione. Accordo Italia-Tunisia, per che fare?” *Istituto Affari Internazionali*, 2011. április 7. <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=1722>

⁴⁵ „Nato blocchi gli immigrati dalla Libia” *Il Corriere della Sera*, 2011. június 11 http://www.corriere.it/politica/11_giugno_17/maroni-nato_930ae6d8-98c3-11e0-bb19-8e61d656659c.shtml

⁴⁶ *Immigrazione: Frattini firma un accordo con il Cnt libico*. Ministero Esteri, 2011. június 17. http://www.esteri.it/MAE/IT/Sala_Stampa/ArchivioNotizie/Approfondimenti/2011/06/20110617_FrattiniCntLibico.htm

*csupán a tagállamok problémája. A kérdést uniós szinten is kezelni kell, ehhez pedig a tagállamok közötti valódi szolidaritásra van szükség.*⁴⁷

Záró események, következtetések

Olaszországnak rendkívül nehéz volt a helyzete, hiszen a gyarmati múltból adódóan igyekezett elkerülni, hogy a neokolonializmus legcsekélyebb árnyéka is rávetüljön. Ebben az esetben ugyanis egyre nehezebb lett volna a jövőben is fenntartani a hosszú évek alatt kivont gazdasági befolyását az országban és jelentős beruházásoktól esne el. A konfliktus a nyugati államok közül Olaszország számára jelentette a legnagyobb kihívást, hiszen mindaddig a Qaddzáfi-rezsim volt a legfőbb biztosítéka az Afrikából érkező illegális migrációs hullám megfékezésének. Az „arab tavasz” felszínre hozta azt az ellentmondást, hogy a nemzeti érdekek védelme szöges ellentétben állt a nyugati normák és értékek védelmével szemben.

A Mediterráneum térségében jelentős változások zajlanak a nemzetközi viszonyokban. A második világháború után, a bipoláris nemzetközi rendszer kialakulásával Nagy-Britannia és Franciaország befolyása a térség folyamataira jelentős mértékben csökkent. A háborút követő évtizedekben e két európai gyarmattartó elveszítette gyarmatait, majd a szuezi válsággal végleg egyértelművé vált, hogy a két szuperhatalom után csupán a másodhegedűs szerepet töltik be. A bipoláris nemzetközi rendszer felbomlását követően az USA befolyása tovább nőtt a térségben. Napjainkban az Obama-adminisztráció – okulva az elhúzódó iraki és afganisztáni konfliktusból – azonban kevésbé kíván közvetlenül is részt venni a térséget érintő katonai konfliktusokban. A februárban kiszélesedő líbiai konfliktus esélyt adott Nagy-Britannia és Franciaország számára, hogy ismét demonstrálják a Mediterrán térségben befolyásukat és a katonai potenciáljukból adódó cselekvőképességüket. Mindez az al-Qaddzáfi-rezsimmel szoros kapcsolatot kiépítő Olaszország számára jelentős presztízsveszteséget eredményezett. A líbiai erőforrások feletti ellenőrzéséért is folytatott, de időközben elhúzódó és bizonytalan kimenetelű harcok azonban mind az európai nagyhatalmak, mind pedig az USA számára jelentős bizonytalansági tényezőt jelentettek. 2011 júliusában már Oroszország is egyre többet bírálta az Nyugatot, hogy beavatkozott a polgárháborúba és Líbia kizárólagos képviselőjének a felkelők Átmeneti Nemzeti Tanácsát ismerte el.

⁴⁷ 52011DC0248. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Közlemény a migrációról. COM/2011/0248. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0248:FIN:HU:HTML>

Azt követően, hogy mind a belpolitikai helyzet (helyhatósági választások és a népszavazás kudarca, illetve a bírósági eljárások folytatása), mind pedig az ország gazdasági kilátásai egyre több konfliktust jelentettek az olasz kormányfő számára a bizonytalan kimenetelű katonai beavatkozás egyre kellemetlenebbé vált. Ezt látván a kormányfő igyekezett visszakozni, és július 7-én már azt nyilatkozta, hogy valójában mindig is ellenezte a líbiai katonai beavatkozást, és csupán az államfő és a Parlament döntése következtében kényszerült részt venni benne. Állítása szerint legszívesebben Angela Merkel, német kancellár külpolitikáját követte volna.⁴⁸ Nyilatkozatával némileg ellentmond, hogy Berlusconi pártja a Szabadság Népe minden alkalommal megszavazta a beavatkozással kapcsolatos parlamenti határozatokat. Szövetségese, Umberto Bossi is azzal érvelt, hogy leginkább az államfő nyomására kényszerültek részt venni a katonai akcióban, ezt azonban elsősorban az illegális migráció növekedése miatt az Északi Liga kezdetől nem támogatta.⁴⁹ Berlusconi és al-Qaddzafi közötti barátságot igazolja, hogy augusztusban a líbiai vezető egy levelet juttatott el az olasz kormányfőhöz, amelyben a NATO-bombázások leállítását kérte tőle. A levélben csodálkozását is kifejezte azzal kapcsolatban, hogy Olaszország a bengázi szerződés ellenére részt vett a konfliktusban.

Azt követően, hogy augusztus második felében Tripoli nagy része a felkelők ellenőrzése alá került, és al-Qaddzafi elhagyni kényszerült a várost, egyre valószínűbbnek tűnt, hogy a március vége óta tartó polgárháborúnak és a NATO bombázásoknak vége lehet. Azt azonban még nem lehetett látni, hogy a rejtőzködő diktátor által irányított fegyveres ellenállásnak mikor lesz vége. Továbbra is bizonytalan maradt, hogy mi történhet a rezsim bukását követően egy olyan országban, ahol a törzsiség szerteágazó struktúrái éltek tovább. Ebben a helyzetben nem lesz könnyű dolga az Átmeneti Nemzeti Tanácsnak sem, hogy a teljes terület ellenőrzése alá vonja és a teljes ország számára legitim hatalmi erővé tudjon válni. Líbiában, ahol soha sem léteztek valódi politikai intézmények, rendkívül bizonytalan a nyugati típusú képviseleti demokrácia kiépítésének sikere. Ebben a folyamatban nem csupán a líbiaiaknak, hanem a Nyugatnak is felelőssége van, hiszen a NATO beavatkozások nélkül a felkelők katonai győzelme sem lett volna lehetséges.

Nem véletlen, hogy már ekkor megkezdődött a „Líbia barátai” elnevezésű csúcstalálkozó szervezése, amelyet Nicolas Sarkozy szervezett. A győzelem egyfajta ünneplését is célzó (bár a harcok még tovább folytak) csúcstalálkozón (ahogy a március 19-ein is) ismét a

⁴⁸ „Libia: Berlusconi, ero e resto contrario a guerra” ANSA, 2011. július 7. http://www.ansa.it/web/notizie/rubriche/politica/2011/07/07/visualizza_new.html_788814381.html

brit és a francia vezetők játszották a főszerepet. A szeptember 1-jén megtartott csúcstalálkozó célja a Líbia újjáépítéséhez nyújtandó nemzetközi segítség összehangolása volt. A konferencia idején a nyugati politikusok nyilvánvalóvá tették, hogy a harcok mindaddig folyni fognak, ameddig Qaddzáfi veszélyt jelenthet a polgári lakosság számára. A csúcson nem csupán a NATO bombázásokban közvetlenül résztvevő országok képviselői, hanem a katonai beavatkozástól tartózkodó Németország vagy azt éppen egyértelműen ellenző Oroszország, Kína és India képviselői (ha nem is vezető politikusai) is részt vettek. Szaúd-Arábia, Dél-Afrika és Nigéria azonban elutasította a részvételt. A konferencia háttértárgyalásainak fontos eleme az ország kőolaj és földgáz kincsének a hasznosítása volt. Olaszországnak ebben a tekintetben legfőbb riválisa Franciaország lett, ami a CNT-vel való tárgyalásokon elérte, hogy a líbiai kőolaj kitermelésének 35%-át francia cégek végezzék. Az ENI-n keresztül természetesen Olaszország is intenzív tárgyalásokat folytatott, és ezeknek eredményeképpen elérte, hogy e területen továbbra is az első vonalban maradjon. Az olasz külügyminiszter hangoztatta, hogy „Olaszország mindent megtart: Líbia elsősorú bilaterális gazdasági partnere voltunk, és az is maradunk.” Ezt követően egyfajta versenyfutás mutatkozott Róma és Párizs között. Miután Franciaország újraindította diplomáciai képviseletét Tripoliban, két nappal később Olaszország is ugyanezt tette.⁵⁰ Az ENSZ BT 2009. számú határozata a polgári kormányzat létrehozásának támogatása érdekében részben megszüntette a Líbiát sújtó fegyverembargót és a vagyoni eszközök befagyasztását, és Líbiában új ENSZ misszió létrehozását is célul tűzte ki.

A két ország közötti feszültségre mutat rá, hogy olasz szakértők (Mario Arpino) hangoztatták, hogy a történelem Olaszország számára megtanította, hogy a Franciaországban rendezett (világ)háborúkat lezáró konferenciákon (Versailles, Párizs) hozott döntések nem minden esetben az olasz érdekeket jelenítik meg. Mario Arpino emellett azt is hangsúlyozza, hogy sokan komoly veszélyt látnak a Mediterráneum térségében kirajzolódó francia-brit befolyás újbóli erősödésében.⁵¹

Az újjáépítésben nem lesz könnyű helyzete az EU-nak, hiszen a belső ellentétek az átmeneti időszak elmúltával ismét a felszínre kerülhetnek. A helyzetet nehezíti, hogy a líbiai probléma megoldása valószínűleg elválaszthatatlan a ma még beláthatatlan következményekkel záruló „arab tavasz” folyamataitól, és a lisszaboni szerződés következtében megerősödő, de mind a mai napig gyengeségeket is mutató EU-s külpolitika feladata a térség

⁴⁹ „La polemica. Missione in Libia, Bossi al veleno. "Berlusconi inviato da Napolitano"”. *La Repubblica*, 2011. július 9. http://www.repubblica.it/politica/2011/07/09/news/libia_bossi-18917769?rss

⁵⁰ Giampiero Gramaglia: „Conferenza sulla Libia. Passa per Parigi la corsa al dopo-Gheddafi.” *Istituto Affari Internazionali*, 2011. szeptember 2. <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=1841>

kihívásaira adott komplex válaszok kidolgozása. A folyamat ugyan 2011 márciusa, az EU szomszédságpolitikájának a megújítása érdekében tett első lépések óta elkezdődött, de valós politikai akarat és hathatós anyagi támogatás nélkül a hangzatos célok („more for more”) továbbra is csak légvárac építésére lesznek alkalmasak.

A harcok lezárultával ismét felvetődik a kérdés: lehetséges-e közös és az USA-tól független európai védelempolitikát kialakítani, ahogy azt az ún. weimari háromszög (Németország, Franciaország és Lengyelország) már többször megfogalmazta. Mint ahogy sok más kérdésre, erre is nehéz választ adni. Túl sokféle erő feszíti egy ilyen típusú törekvés megvalósulását, hiszen Nagy-Britannia azt továbbra sem támogatná, és Franciaország szerepe sem teljesen egyértelmű. Az Európa szerte egyre szűkülő védelmi kiadások miatt az USA-tól való függetlenedés továbbra is illúzió marad. Ahogy a közös védelempolitika körüli viták, úgy a katonai konfliktust végigkísérő euróválság is ismét felszínre hozta az európai politikai unió megvalósításának szükségességét és egyben nehézségeit.

Miután október 20-án Szirtben, szülővárosában Qaddzáfit elfogták, és mind a mai napig bizonytalan körülmények között megölték, továbbra is kérdéses, hogy mi lesz az ország sorsa. Az eddigi közel-keleti tapasztalatok alapján számos szakértő megkérdőjelezi az ország demokratizálásának sikerét. Korábbi barátja az olasz miniszterelnök, Silvio Berlusconi a hír hallatán csupán így kommentálta a diktátor halálát: „Sic transit gloria mundi”. Ahogy a londoni Times⁵² kommentálta Qaddzáfi halálával azonban sok európai politikus, köztük Silvio Berlusconi is fellélegezhetett, hiszen egy nyilvános tárgyalás számára is rendkívül kellemetlen lett volna.

A már fentiekben felvetett kérdések mellett számos további is nyitva marad. Sikerül-e Olaszországnak megtartania befolyását az országban? Mi lesz a befagyasztott Qaddzáfi vagyon sorsa? A bizonytalan kimenetelű konszolidáció és átmenet mellett az is kérdéses, hogy az ország új hatóságai képesek lesznek-e a NATO (vagy esetleg az ENSZ) nélkül a biztonságot szavatolni Líbiában.

⁵¹ Mario Arpino: „Dopo la conferenza di Parigi. Il rebus della pacificazione in Libia.” *Istituto Affari Internazionali*, 2011. szeptember 5. <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=1843>

⁵² Giampiero Gramaglia: „Gheddafi giustiziato. Fine tragica di un rais” *Istituto Affari Internazionali*, 2011. október 22. <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=1889>